

Autortiesības – vai zemūdens akmens būvniecībā?

INESE KALNĀJA-ZELČA, ZVĒRINĀTA ADVOKĀTE, ZAB EVERSHEDES SUTHERLAND BITĀNS INTELEKTUĀLĀ ĪPAŠUMA PRAKSES VADĪTĀJA;
ILZE KRAMIŅA, ZVĒRINĀTA ADVOKĀTE, ZAB EVERSHEDES SUTHERLAND BITĀNS NEKUSTAMĀ ĪPAŠUMA UN BŪVNICĪBAS PRAKSES VADĪTĀJA



Inese
Kalnāja-Zelča



Ilze Kramiņa

Atbildība, kvalitāte, kontrole, iepirkumi un ēnu ekonomika – tie neapšaubāmi ir karstākie temati būvniecības nozarē pēdējo gadu laikā. Tomēr, palūkojoties ciešāk, nekustamā īpašuma attīstīšanā un būvniecībā ir daudz vairāk risku, nekā sākumā ir iespējams paredzēt. Daži no tiem klusi snauz visdziļākajos ūdeņos un varbūt nekad nepaceļas virs ūdens virsmas, tomēr dažreiz, sakrītot vairākiem apstākļiem, tie pārvēršas par milzīgiem blūkiem rāmajā upes tecējumā un sakuļ mutuļus, pārsteidzot nekustamā īpašuma attīstītājus nesagatavotus. Ņemot vērā mūsu klientu pieredzi, mēs uzdrīkstamies domāt, ka autortiesības ir viens no šādiem zemūdens akmeņiem.

Praksē autortiesību jautājumiem būvniecībā tiek pievērsts nepelnīti maz uzmanības, kas vēlāk rada ne mazums sarežģījumu, aizkavēšanos un papildu izmaksas. Būvprojekta pasūtītāji maldīgi mēdz uzskatīt: tā kā viņi ir to pasūtījuši un par to samaksājuši, tiem pieder neierobežotas tiesības turpmāk ar attiecīgo būvprojektu rīkoties pēc saviem ieskatiem. Tomēr tā nav. Atbilstoši Autortiesību likuma regulējumam autoram saglabājas visas autora mantiskās un personiskās tiesības arī gadījumā, kad autors radījis pasūtītu darbu, ja vien attiecīgajā līgumā nav noteikts citādi. Diemžēl praksē nereti nākas saskarties ar gadījumiem, kad līgums vispār nesatur autortiesību regulējumu vai arī tas ir nepilnīgs, iekšēji pretrunīgs, neizdevīgs pasūtītājam vai neparedz visus nākotnē iespējamus gadījumus.

AUTORS BŪVNICĪBĀ

Runājot par būvniecību un autortiesībām, vispirms nāk prātā arhitekts. Bet arhitekti nav vienīgās personas, kuru radošā darbība ir saistīta ar būvniecību. Būvniecības likuma izpratnē būvniecība ir visu veidu būvju projektēšana un būvdarbi. Savukārt

autortiesību aizsardzības objekts jeb darbs var būt jebkāds radošās darbības rezultāts neatkarīgi no tā izpaušmes veida, formas un vērtības. Autoru darbi cita starpā ir arī celtni, būvju, arhitektūras darbu skices, meti, projekti un celtni un būvju risinājumi, citi arhitektūras darījumi, pilsēt-būvniecības darbi un dārzu un parku projekti un risinājumi, kā arī pilnīgi vai daļēji uzceltas būves un realizēti pilsēt-būvniecības vai ainavu objekti. No minētā izriet, ka ar autortiesībām aizsargātus darbus var radīt arī citi būvspeciālisti. Tomēr būvniecībā nozīmīgākais dokuments, kurā ietverti ar autortiesībām aizsargāti darbi, nenoliedzami ir būvprojekts. Līdz ar to tieši projektētāju tiesības var visnopietnāk ietekmēt būvniecības procesu.

AUTORA TIESĪBU APJOMS

Ja vien līgumā ar būvspeciālistu nav norādīts pretējais, visas autora tiesības uz tā radīto darbu saglabājas būvspeciālistam. Nav nepieciešama nekāda formalitāšu ievērošana – autortiesības pieder autoram, tiklīdz darbs radīts, turklāt neatkarīgi no tā, vai darbs ir pabeigts.

Autortiesībām ir personisku un mantisku tiesību raksturs. Ar autora mantiskajām tiesībām saprot visas tās tiesības, kas ļauj autoram gūt mantisku labumu no darba izmantošanas. Piemēram, tiesības atļaut vai aizliegt darbu reproducēšanu – gan reprogrāfiski reproducējot (kopējot), gan izgatavojot trīs dimensiju kopiju, piemēram, izgatavojot modeli vai uzceļot ēku, gan atļaut vai aizliegt kopiju izplatīšanu vai padarīšanu pieejamu internetā, par to saņemot atlīdzību, u.tml. Autora personiskās tiesības aptver tiesības uz vārdu, piemēram, prasīt, lai autora vārds būtu pienācīgi norādīts visās darba kopijās, kā arī darba neaizskaramību, proti, tiesības atļaut vai aizliegt izdarīt jebkādas pārveidojumus,

grozījumus un papildinājumus darbā. Autoram pat ir tiesības uz darba atsaukšanu, proti, tiesības pieprasīt, lai darba izmantošana tiek pārtraukta, ar noteikumu, ka autors sedz zaudējumus, kas pārtraukšanas dēļ radušies izmantotājam. Faktiski autoram ir visas tiesības izlemt, kas tālāk notiek ar viņa darbu. Autora personiskās tiesības ir neatsavināmas un autora dzīves laikā nevar pāriet citai personai.

JA RAKSTISKA LĪGUMA NAV VAI TAJĀ NAV ATRUNĀTI AUTORTIESĪBU JAUTĀJUMI

Ja līgums par būvprojekta izstrādi neregulē autortiesības vai līguma nav vispār, tas tomēr nenozīmē, ka pasūtītājam nav nekādu tiesību rīkoties ar pasūtīto būvprojektu. Vispirms jānorāda, ka visas iepriekš uzskaitītās ir autora tiesības, un viņš var izlemt, vai tās izmantot vai ne. Otrkārt, atbilstoši Civillikuma 1. pantam, tiesības jāizmanto labticīgi. Treškārt, Autortiesību likuma 13. pants nosaka: ja tiek izgatavots pasūtīts darbs, autoram tas jānodod pasūtītājam izmantošanai līgumā noteiktajā termiņā un norādītajā kārtībā. Tiesu praksē norādīts, ka autors, radot pasūtītu darbu un nododot to pasūtītājam, vienlaikus nodod tam tiesības izmantot šo darbu tādām nolūkam, kādam tas radīts.

Būvprojekts tiek izstrādāts konkrētai būvei vai būvēm, turklāt cieši sasaistīts ar konkrēto zemesgabalu, uz kura šī būve atrodas vai kur to ir paredzēts uzbūvēt. Nav šaubu, ka gan būvprojekta izstrādātājs, gan pasūtītājs apzinās, ka būvprojekts tiks izstrādāts un nodots pasūtītājam, lai dotu pasūtītājam iespēju, izmantojot attiecīgo būvprojektu, uzbūvēt būvprojektā paredzēto būvi. Tādējādi jāsecina, ka pasūtītājam ir tiesības izmantot būvprojektu, lai uzbūvētu attiecīgo būvi, pat ja līgumā par to nekas nav minēts vai rakstveida līguma nav vispār.

Līgums par būvprojekta izstrādi nereti tiek slēgts nevis ar būvspeciālistu kā fizisku personu, bet gan būvkomersantu, proti, juridisku personu, kas nodarbināta vai ir līgumattiecībā ar attiecīgo būvspeciālistu. Šāds līgums ir uzskatāms par uzņēmuma līgumu, nevis autora līgumu par pasūtītu darbu, jo autors var būt tikai fiziska persona. Vienlaikus līdzīgi apzinās, ka būvkomersants piesaistīs būvspeciālistu būvprojekta izstrādei, tā kā juridiska persona bez fizisku personu (autoru) piesaistes nevar radīt būvprojektu. Būvkomersantam, kas piesaista attiecīgās fiziskās personas, tomēr nepieder autortiesības uz to radošās darbības rezultātu, un attiecīgi būvkomersants arī nevar nodot šīm fiziskajām personām piederošās autortiesības pasūtītājam vai dot atļaujas darba izmantošanai (izsniegt licences) to vārdā, ja vien tas nav noteikti paredzēts viņu starpā noslēgtajā līgumā.

Arī Civillikuma 2213. pants (līdzīgi Autortiesību likuma 13. pantam) nosaka, ka uzņēmējam jāizpilda pasūtītājam saskaņā ar līgumu un jānodod pasūtītājam. Jādomā, ka gadījumā, kad uzņēmuma līguma objekts ir ar autortiesībām aizsargājams darbs, uzņēmējs nodod radīto darbu pasūtītājam kopā ar tiesībām izmantot šo darbu tam mērķim, kādam šis darbs ir radīts. Arī būvspeciālisti, kurus piesaistījis būvkomersants, apzinās, ka sniedz savu ieguldījumu būvprojekta izstrādē, lai turpmāk šo būvprojektu varētu izmantot būvniecībā, un tādējādi faktiski dod savu piekrišanu šādi sava darba turpmākai izmantošanai, lai arī tas nebūtu tieši ierakstīts līgumā. Tādējādi jāsecina: pat ja uzņēmuma līgumā netiek atrunātas pasūtītāja tiesības saistībā ar būvprojekta izmantošanu, pasūtītājam tomēr būtu jābūt tiesībām izmantot šo būvprojektu tajā paredzētās būves būvniecībai. Šāds būvprojekta izmantošanas mērķis ir pašsaprotams (pretējā gadījumā būvprojekta izstrāde kļūst bezjēdzīga, jo ir mazticams, ka būvprojekts tiks pasūtīts, lai to, piemēram, glabātu grāmatu plauktā un reizi pa reizei pāršķirstītu), un līdzīgi, vienojoties par būvprojekta izstrādāšanu, to apzinās un paūž savu gribu šādi izmantošanai.

NESĀKTAS VAI NEPABEIGTAS BŪVES IEGĀDE

Ja attiecīgais nekustamais īpašums tiek atsavināts, bet būvprojekts jau ir izstrādāts un nodots pasūtītājam, jaunajam īpašniekam būtu jāpāriet tiesībām izmantot attiecīgo būvprojektu iecerētās būves būvniecībai, jo būvprojekts atbilstoši Civillikuma

862. pantam uzskatāms par attiecīgā nekustamā īpašuma piederumu, proti, «dokumenti [...] un plāni, kuri attiecas uz nekustama īpašuma iegūšanu un valdījumu, kā arī uz ēku [...] celšanu, ir šā īpašuma [...] piederumi». Savukārt Civillikuma 853. pants nosaka, ka, atsavinot galveno lietu, pie tās piederīga blakus lieta šaubu gadījumā atzīstama par atsavinātu kopā ar to, ja vien nav tieši noteikts pretējais. Tādējādi jaunajam īpašniekam, iegādājoties nekustamo īpašumu, būtu jāpāriet tiesībām uz būvprojektu, kas ir saistīts ar šo nekustamo īpašumu, kā arī tiesībām izmantot šo būvprojektu, lai īstenotu tā būvniecības ieceri.

Iepriekš minētais jāņem vērā, arī iegādājoties nekustamos īpašumus izsolēs u.tml. Tā kā būvprojekts ir nekustamā īpašuma piederums, tad, atsavinot nekustamo īpašumu, tiek vienlaikus atsavināti un nodoti šīs galvenās lietas piederumi, ieskaitot būvprojektu un tiesības to izmantot būves būvniecībai. Tādējādi jaunajam nekustamā īpašuma īpašniekam būtu jābūt tiesībām izmantot būvprojektu tādā formā, kādā tas ticis nodots pasūtītājam, tādā apjomā, kas nepieciešams, lai uzbūvētu būvi un nodotu to ekspluatācijā, savukārt pret izmaiņu veikšanu būvprojektā vai pēc tā uzbūvētā būvē būvprojekta izstrādātājiem ir tiesības iebilst.

Ja vienlaikus tiek atsavināts nekustamais īpašums ar nepabeigtu būvi (līgumā neko neminot par būvprojektu), bet citai personai tiek atsavinātas autora mantiskās tiesības, kas attiecas uz būvprojektu, tad rodas tiesiski neskaidra situācija. Domājams, nekustamā īpašuma jaunajam īpašniekam joprojām ir tiesības izmantot būvprojektu attiecīgās būves pabeigšanai, savukārt jaunajam autortiesību īpašniekam ir vien tiesības izmantot būvprojektā fiksēto autoru radošās darbības rezultātu jauna būvprojekta radīšanai un būves būvniecībai citā vietā, bet nav tiesību ierobežot jau iesāktās būves būvniecību. Citāds risinājums būtu pretrunā ar taisnīguma principu un radītu lielu nenoteiktību nekustamo īpašumu tirgū.

KAS BŪTU JĀPAREDZ LĪGUMĀ PAR BŪVPROJEKTA IZSTRĀDI

Gadījumā, kad būvprojekta izstrādes procesā attiecīgais nekustamais īpašums tiek pārdots, jaunajam īpašniekam nepāriet pasūtītāja tiesības, proti, būvprojekta izstrādātājam ir jāizpilda līgums tikai attiecībā pret pasūtītāju, bet ne jauno īpašnieku. Šī iemesla dēļ līgumos par būvprojekta izstrādi būtu jāparedz regulējums, kādā pasūtītājs var nodot savas no šī līguma



Sistēmas apraksts:

„Regudis WK”

Dzesēšanas stacija dzīvojamajam, biroju un ārstu prakses telpās

Dzīvojamajām telpām dzesēšana ir aktuāla pēc ēku kārtīgas nosiltināšanas. „Regudis WK” mezglis kalpo, lai norobežotu aukstuma sistēmu no telpas sistēmas. To izmanto netiešai dzesēšanai (piem. ventilatoru konventori). „Regudis WK” mezglis ir ar elektronisku kontroli

Priekšrocības:

- vienkāršs hidrauliskais pieslēgums ar integrētu spiediena starpības regulatoru „Cocon QTZ”
- difūzījnecaurlaidīga aukstumizolācija (noslēgta)
- ar integrētu regulatoru
- pilnīgi iepriekš samontēta darbībai paredzēta vārstu grupa
- kompakts dizains
- vienkārša kombinācija ar ūdens dzesēšanas sistēmām
- energoefektīvs risinājums atsevišķu komercplātību un telpu dzesēšanai.

Lūdzu jautāriet vairāk pēc informācijas:

Agris Pavļukēvičs

Lokomotīves iela 70a-25

Rīga, LV-1057

Mob. +37129101453

E pasts: agris.aipi@apollo.lv

Internets: www.oventrop.lv

izrietošās tiesības un pienākumus trešajai personai, piemēram, jaunajam nekustamā īpašuma īpašniekam.

Būvniecības jomu regulējošajos normatīvajos aktos ir noteikti gadījumi, kad obligāti nepieciešams veikt autoruzraudzību. Pasūtītājs var izvēlēties to veikt arī gadījumos, kad tas nav obligāti. Vienlaikus pasūtītājs var vēlēties izraudzīties citu būvkomersantu vai būvspeciālistu autoruzraudzības veikšanai (it sevišķi gadījumos, kad būvniecības procesā notikusi nekustamā īpašuma īpašnieku maiņa), savukārt normatīvais regulējums paredz, ka autoruzraudzību veic tas būvkomersants vai būvspeciālists, kurš izstrādājis būvprojektu. Attiecīgi līgumā par būvprojekta izstrādi noteikti būtu jāparedz pasūtītāja tiesības brīvi izraudzīties citu autoruzraudzības veicēju.

Gadījumos, kad līgums par būvprojekta izstrādi tiek slēgts ar juridisku personu, kas nevar būt autors, savukārt būvprojekta izstrāde nav iespējama bez autoru piesaistes, kuri sniedz savu radošo ieguldījumu būvprojekta tapšanā, līgumā par būvprojekta izstrādi noteikti būtu jāparedz apliecinājumi, ka līdzējs ir saņēmis visas nepieciešamās atļaujas un piekrišanas, kā arī samaksājis visas attiecīgās atlīdzības, lai nodotu pasūtītājam līgumā paredzētās autortiesības attiecībā uz būvprojekta izmantošanu.

Līgumā par būvprojekta izstrādi noteikti būtu paredzams regulējums autora personisko tiesību īstenošanai, proti, lai arī autora personiskās tiesības nevar tikt atsavinātas, tas neliedz vienoties par to, kā konkrētajā gadījumā autora personiskās tiesības tiks realizētas, cita starpā paredzot līgumisku apņemšanos kādu no savām tiesībām neizmantot.

Nereti būvniecības procesā rodas nepieciešamība izdarīt izmaiņas būvprojektā. Kā jau minēts, autoram ir ekskluzīvas tiesības atļaut vai iebilst pret to. Tāpēc līgumā par būvprojekta izstrādi noteikti būtu jāparedz, ka pasūtītājam ir tiesības gan pārstrādāt būvprojektu, gan izdarīt izmaiņas pašā būvē, cita starpā izmantojot trešo personu palīdzību. Tā kā autortiesības ir spēkā arī uz darbu, kas nav pabeigts, būtu jāpieļūst arī tiesības pabeigt būvprojektu, piesaistot citas personas šī darba veikšanai.

BŪVVALDES LOMA AUTORTIESĪBU NODROŠINĀŠANĀ – IEJAUKŠANĀS NAV PAMATOTA

Lai arī autoram ir tiesības iebilst pret izmaiņu izdarīšanu savā darbā, tas tomēr nenozīmē, ka viņam ir pienākums vai nu iebilst, vai dot piekrišanu izmaiņu

izdarīšanai savā darbā. Šī izesla dēļ ir nepieņemama prakse, kas pastāv vairākās būvvaldēs, proti, pieprasīt, lai būvprojekta izmaiņu gadījumā tiktu iesniegta sākotnējā būvprojekta izstrādātāja piekrišana izmaiņu veikšanai. Normatīvais regulējums paredz autora rīcības iespējas gadījumā, ja autors uzskata, ka viņa tiesības ir pārkāptas – šo tiesību realizācijai ir noteikts process, riski, izmaksas u.tml., kas savā kopumā vismaz kaut kādā mērā attur autorus no nelabticīgas un nesamērīgas tiesību izmantošanas. Savukārt gadījumos, kad būvvalde iejaucas šajā procesā un uzliek par pienākumu būvniecības ieceres realizētajam iesniegt sākotnējā autortiesību subjekta piekrišanu, tas pasūtītāja un būvprojekta izstrādātāja attiecību svaru kausus nepamatoti sasver par labu sākotnējam būvprojekta izstrādātājam, pasūtītājam nokļūstot situācijas ķīlnieka lomā. Neviens normatīvais akts neuzliek par pienākumu būvprojekta izstrādātājam dot savu piekrišanu vai kaut ko parakstīt u.tml., tādējādi būvprojekta izstrādātājs var vienkārši atteikties to darīt vai pieprasīt papildus (un nereti absolūti nesamērīgu) samaksu par šādas piekrišanas došanu, kas sarunvalodā jau guvis apzīmējumu – zelta paraksts. Viennozīmīgi, ka pie šādiem apstākļiem, kur autora tiesību realizācijai nav jāveic nekādas aktīvas darbības vai jāuzņemas riski, vien jāatsakās dot savu piekrišanu, var tikt veicināta autora tiesību nelabticīga īstenošana, tāpēc šāda prakse nebūtu atbalstāma.

Saskaņā ar publisko tiesību principiem valsts un pašvaldības iestādes darbojas tām noteiktās kompetences ietvaros un tādējādi var veikt tikai tādas darbības, kas paredzētas normatīvajos aktos. Normatīvie akti neparedz būvvaldēm tiesības iejaukties vai regulēt būvniecības dalībnieku civiltiesiskās attiecības. Arī tiesu prakse apstiprina, ka būvvaldei ir pienākums kontrolēt, vai būvniecībā netiek pārkāptas publisko tiesību normas, un citu personu privātās tiesības būvvaldes var aizsargāt tikai tad, ja to tieši paredz likums, piemēram, būvvaldēm pārbaudot, vai ir saņemti likumā noteiktie nepieciešamie saskaņojumi no trešajām personām (zemes īpašnieka, kopīpašnieka u.tml.). Augstākā tiesa ir atzinusi, ka valsts pārvaldei nav tiesību iejaukties būvniecības dalībnieku savstarpējās civiltiesiskajās attiecībās. Būvprojekta autora un citu būvniecības dalībnieku savstarpējās attiecības nosaka savstarpēji noslēgtie līgumi. Būvniecības dalībnieku savstarpējās domstarpības tiek risinātas

civiltiesiskajā kārtībā, nevis administratīvajā tiesā. Līdz ar to būvvaldēm nebūtu jāizvirza papildu prasības saistībā ar tādu apliecinājumu iesniegšanu, kas atspoguļo iesaistīto personu civiltiesiskas vienošanās par autortiesību jautājumiem esamību.

Papildus jānorāda: kad bijusi panākta vienošanās par sākotnējā būvprojekta pārstrādi, būvprojekta pārstrādātājs ir radījis atvasinātu darbu, un viņam šī pārstrādātā būvprojekta radīšanas brīdī pieder visas autora mantiskās un personiskās tiesības uz pārstrādāto darbu. Tāpēc arī ar būvprojekta pārstrādātāju paredzami visi tie paši līguma noteikumi, kādi būtu jāparedz līgumā ar sākotnējo būvprojekta izstrādātāju.

TIESĪBU AIZSARDZĪBA PĀRKĀPUMA GADĪJUMĀ

Lai aizsargātu savas aizskartās tiesības, autoram ir jāvēršas tiesā. Vispārīgā gadījumā autoram jāaizstāv savas aizskartās tiesības civiltiesiskā kārtībā, vērsties pret pārkāpēju ar prasību, prasot pārkāpuma izbeigšanu, iepriekšējā stāvokļa atjaunošanu, zaudējumu un morālā kaitējuma atlīdzību u.tml. Turklāt attiecībā uz intelektuālā īpašuma tiesību pārkāpumiem pastāv iespēja lūgt tiesu piemērot pagaidu aizsardzības līdzekļus vēl pirms prasības celšanas vai vienlaikus ar tās celšanu, kas cita starpā ietver iespēju prasīt aizliegt pārkāpējam veikt noteiktas darbības, piemēram, turpināt būvniecību.

Zināmas tiesības būvprojekta autoram ir arī būvniecības administratīvajā procesā. Tā kā būvniecības procesu regulējošās tiesību normas respektē būvprojekta autora tiesības uz sava darba neaizskaramību, piemēram, paredzot, ka izmaiņas būvprojektā būvdarbu gaitā var izdarīt būvprojekta izstrādātājs vai autoruzraugs pēc rakstiskas vienošanās ar pārējiem būvniecības dalībniekiem, tiesu praksē ir atzīts, ka autors var apstrīdēt tādas būvvaldes lēmumus, ar kuriem tiek akceptēti tādi grozījumi būvprojektā, kas nav saskaņoti ar autoru. Lai arī Augstākā tiesa atkārtoti uzsvēra to, ka valsts pārvaldei nav tiesību iejaukties būvniecības dalībnieku civiltiesiskajās attiecībās (būvprojekta autora un pasūtītāja strīdi risināmi vispārējās jurisdikcijas tiesā), konkrētajā situācijā strīds veidojas starp būvprojekta autoru un būvvaldi par to, vai būvvaldei bija jāņem vērā būvprojekta autora saskaņojuma neesamība. Līdz ar to šādos gadījumos būvprojekta autors var aizstāvēt savas tiesības arī administratīvā procesa ietvaros. **LB**